Poznań, dnia 21 sierpnia 2026 roku

Prof. UAM dr hab. Joanna Długosz-Jóźwiak
Zakład Prawa Karnego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja rozprawy doktorskiej
Pani mgr Agnieszki Niedźwiedź
pt. „Prawna ochrona życia dziecka poczętego w świetle międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka" (Rzeszów 2026, ss. 414)

Uchwałą Nr 28/ 2026 Rady Naukowej WSPiA Rzeszowskiej Szkoły Wyższej z dnia 1 lipca 2026 roku zostałam powołana na recenzentkę rozprawy doktorskiej Pani mgr Agnieszki Niedźwiedź pt. „Prawna ochrona życia dziecka poczętego w świetle międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka", przygotowanej pod kierunkiem naukowym Pana Prof. dr. hab. Zbigniewa Ćwiąkalskiego w WSPiA Rzeszowskiej Szkoły Wyższej. W wykonaniu powyższej uchwały przedstawiam recenzję tej rozprawy.

1. Wybór tematu rozprawy (problemu badawczego)

Temat rozprawy recenzowanej pracy doktorskiej: „Prawna ochrona życia dziecka poczętego w świetle międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka" został przez Autorkę sformułowany poprawnie, a jego doniosłość i aktualność nie budzą wątpliwości, mając na względzie nie tylko jego aspekt dogmatycznoprawny, obejmujący zwłaszcza tak fundamentalne kwestie, jak poszanowanie praw człowieka, w tym jego godności, prawa do życia, prawa do prywatności, ochronę praw dziecka i praw kobiet oraz relacje jednostki z państwem, ale także względy etyczne i społeczne. Zasadnicza doniosłość podjętego tematu wynika jednak z braku jednoznacznego rozstrzygnięcia, w jakim zakresie dziecko poczęte jest podmiotem prawa do życia w rozumieniu międzynarodowych instrumentów ochrony praw człowieka. Prawo międzynarodowe, mimo dynamicznych zmian – których przykładem jest m.in. stanowisko Parlamentu Europejskiego, wysłowione w Rezolucji z 11 kwietnia 2024 r. (2024/2655[RSP]) w którym proklamuje się wpisanie prawa do aborcji do Karty Praw Podstawowych UE – nie wykształciło bowiem dotąd jednolitego standardu prawnej ochrony życia ludzkiego w prenatalnym stadium rozwoju, a wymóg uwzględnienia wielu wartości prowadzić może

do powstania kolizji, których rozstrzygnięcie wymaga nie tylko perspektywy normatywnej, ale także m.in. aksjologicznej, etycznej i kulturowej.

Zasadność wyboru tematu wzmacnia dodatkowo argument o dynamice zmian normatywnych i orzeczniczych, następujących w ustawodawstwach i orzecznictwie na płaszczyźnie krajowej, których kierunki wyznacza m.in. praktyka orzecznicza sądów tak krajowych, jak i międzynarodowych, przy czym za kluczowy w tym względzie judykat w Polsce Autorka, nie bez racji, uznaje orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 22 października 2020 r. w sprawie K 1/20.

W świetle powyższych uwag Recenzentka wyraża przekonanie, że temat recenzowanej rozprawy odzwierciedla problem badawczy, noszący cechy problemu naukowego w rozumieniu przyjętym w art. 187 ust. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 187 ze zm.).

2. Przedmiot badań oraz cel naukowy rozprawy i jego realizacja

Zasadniczym przedmiotem badań, podjętych w rozprawie, rozumianych jako przedmiot naukowego poznania badanej rzeczywistości, jest prawna ochrona życia ludzkiego w prenatalnym okresie rozwoju oraz relacja, jaka zachodzi pomiędzy tą ochroną, a prawami kobiety ciężarnej, w tym prawami do ochrony jej życia, zdrowia i godności. Nie budzi przy tym wątpliwości, że jest to problematyka niezwykle złożona i wielowymiarowa, toteż jej naukowe poznanie wykracza poza nauki prawne. Jednocześnie przyjęcie konkretnych rozwiązań prawnych jest o tyle skomplikowane, że wobec przedmiotowej materii formułuje się rozmaite stanowiska, nierzadko skrajne i kontrowersyjne, które są determinowane wieloma czynnikami, w tym subiektywnie pojmowanymi: systemem wartości, przekonaniami i światopoglądem.

Punktem odniesienia przeprowadzonych w rozprawie badań są dwie płaszczyzny normatywne oraz powstałe na ich gruncie praktyki orzecznicze. Po pierwsze, międzynarodowy system ochrony praw człowieka w zakresie, w jakim chroni życie dziecka poczętego. Składa się na niego dorobek Organizacji Narodów Zjednoczonych (dalej: ONZ) oraz dorobek systemu europejskiego, współtworzony przez prawodawstwo Rady Europy oraz Unii Europejskiej, a także orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPCz) i Trybunału Sprawiedliwości UE. Po drugie, prawo krajowe,

ograniczone przez Autorkę do ustawodawstw Polski i Irlandii oraz odnośnie judykaty sądów krajowych.

Celem naukowym rozprawy, wyrażonym w postaci głównego problemu badawczego, jest, jak ujmuje to Autorka (s. 16), po pierwsze, ustalenie, czy i w jakim zakresie regulacje prawne, normujące międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka obejmują ochronę życia dziecka poczętego, a po drugie, określenie kierunków ewolucji tych standardów współcześnie. Takie ujęcie głównego problemu badawczego implikuje więc koncentrację głównie na kwestii międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka w zakresie ochrony życia ludzkiego w prenatalnym okresie rozwoju, a, ujmując precyzyjniej, na tym, czy takowe standardy aktualnie obowiązują, a jeśli tak, to jaki zakres ochrony obejmują oraz w jakim kierunku następuje ich ewolucja.

Odnosząc się do tak sformułowanego głównego problemu badawczego, zauważyć należy, że pierwszy ze wskazanych aspektów wydaje się *de lege lata* dość oczywiste i jako takie nie wymaga pogłębionych badań naukowych, a jedynie systematycznego odtworzenia i uporządkowania. Obowiązywanie regulacji prawnomiędzynarodowych, z których zdekodować można standardy odnoszące się do ochrony życia dziecka poczętego, nie budzi bowiem wątpliwości; na co wskazuje m.in. obszerna praktyka orzecznicza ponadnarodowych organów władzy sądowniczej, stojących na straży ich przestrzegania. Inną kwestią jest natomiast treść tych standardów, w tym zwłaszcza wyznaczone nimi granice ochrony prawnej, a także dynamika i kierunki zmian – w tym zakresie sformułowanie głównego problemu badawczego, jak i głównej hipotezy badawczej (s. 17) jest poprawne.

Nadto lektura recenzowanej pracy prowadzi do wniosku, że sformułowanie przez Autorkę celu podejmowanych badań jest zbyt wąskie. Poczynione w pracy rozważania nie ograniczają się bowiem wyłącznie do wszechstronnego i kompleksowego zbadania międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka w zakresie ochrony życia dziecka poczętego oraz kierunków ich ewolucji, z którego wynikają konkretne wnioski, ale wykraczają poza nią, obejmując realizację szerzej ujętych celów poznawczych, w tym m.in. badanie ustawodawstw krajowych Polski i Irlandii.

Przytoczony powyżej główny problem badawczy został przez Autorkę sprecyzowany poprzez sformułowanie sześciu – wydaje się, równorzędnych – szczegółowych

problemów badawczych (s. 16-17), które, zgodnie z przypisywanym im w metodologii badań naukowych znaczeniem, powinny wyznaczać główny kierunek badań oraz determinować ich zakres.

Pierwsze cztery problemy szczegółowe dotyczą ustalenia ram prawnej ochrony życia dziecka poczętego – w tym m.in. statusu prawnego embrionu ludzkiego oraz momentu początkowego jego ochrony, wynikającej z prawa do życia, który determinuje m.in. prawo do aborcji – kolejno w: systemie ochrony praw człowieka ONZ, w tym w stanowiskach organów traktatowych ONZ; Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (dalej: EKPCz) i w orzecznictwie ETPCz; Europejskiej Konwencji Bioetycznej i jej protokołach dodatkowych; w prawie UE, w tym w Karcie Praw Podstawowych UE oraz w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości UE.

Kolejne szczegółowe pytanie badawcze zakłada natomiast perspektywę komparatystyczną, obejmującą porównanie ustawodawstw krajowych Polski i Irlandii, w celu ustalenia podobieństw i różnic w obowiązujących w tych państwach modelach prawnej ochrony życia ludzkiego w prenatalnym stadium rozwoju, aby w ten sposób określić granice autonomii ustawodawcy krajowego w kształtowaniu rozwiązań normatywnych w ramach wyznaczonych przez międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka.

Ostatni szczegółowy problem badawczy został z kolei sformułowany prospektywnie i ukierunkowany na uzasadnienie koniecznych, w świetle wymogów wynikających z EKPCz, zmian legislacyjnych w polskim ustawodawstwie dotyczącym warunków dopuszczalności przerywania ciąży.

Jakkolwiek z oczywistych względów trafne, pytania te nie mogą być jednak uznane za w pełni prawidłowy punkt wyjścia dla procesu badawczego. Są one bowiem na tyle ogólnikowe, że nie pozwalają na precyzyjne uchwycenie istoty poszczególnych problemów badawczych w tym znaczeniu, że nie wskazują, jakie szczegółowe problemy miałyby zostać zbadane, a następnie wyjaśnione lub rozstrzygnięte za pomocą metod naukowych. Wątpliwości nasuwają się zwłaszcza w odniesieniu do pierwszych czterech sformułowanych przez Autorkę problemów badawczych, które mogłyby w zasadzie zostać sprowadzone do jednego pytania, objętego jedną hipotezą badawczą, tj. pytania – w pierwszej kolejności – o treść i zakres prawnej ochrony życia dziecka poczętego, wynikających z prawnomiędzynarodowych regulacji, a także z dokumentów sporządzonych przez międzynarodowe organy oraz z orzecznictwa międzynarodowych

sądów i trybunałów (część sprawozdawcza), a następnie, co byłoby szczególnie interesujące, o możliwość skonstruowania na ich podstawie uniwersalnych i spójnych międzynarodowych standardów ochrony życia dziecka poczętego, wiążących dla państw i ustawodawców krajowych (część badawcza).

Nadto, mając na względzie systematykę pracy (o czym szczegółowo poniżej) zauważyć trzeba, że problematyka rozdziału pierwszego nie mieści się w żadnym ze sformułowanych problemów badawczych. Niejasne więc pozostaje, jaki jest cel rozważań, przedstawionych w tym rozdziale.

Niezależnie jednak od powyższych zastrzeżeń, pozytywnie, z perspektywy metodologicznej, można ocenić to, że zidentyfikowane przez Autorkę problemy badawcze zostały powiązane z hipotezami badawczymi. Dla porządku wskazać należy, że hipoteza badawcza stanowi przypuszczenie wyniku badania, podlegające weryfikacji, skonstruowane w celu uzyskania odpowiedzi na pytanie badawcze, którego treścią jest określony problem badawczy. Hipoteza powinna zatem być spójna z określonym pytaniem badawczym w tym znaczeniu, że powinna wysławiać jasną, zrozumiałą i dającą się zweryfikować propozycję odpowiedzi na nie. Przy czym sam rezultat sprawdzenia hipotezy badawczej nie stanowi jeszcze rozwiązania problemu badawczego. Daje on jedynie podstawę dla określenia wniosków (niekiedy także ocen i postulatów), prowadzących dopiero do końcowego wyniku badań.

Na tym tle konieczne jest odniesienie się do hipotezy sformułowanej w powiązaniu z pytaniem badawczym o granice autonomii ustawodawcy krajowego w kształtowaniu regulacji krajowych, przy założeniu respektowania międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka. Autorka formułuje tu interesujące przypuszczenie, zakładające możliwość kształtowania w ustawodawstwach krajowych skrajnie różnych, aczkolwiek nadal zgodnych z międzynarodowym standardem, modeli prawnej ochrony życia poczętego, uzależnia jednak zakres tej ochrony od funkcjonującego w realiach danego państwa kontekstu aksjologicznego, konstytucyjnego i politycznego. Takie ujęcie niewątpliwie ukazuje złożoność i wielopłaszczyznowość zidentyfikowanego problemu badawczego, a fakt dostrzeżenia tego przez Autorkę zasługuje na uznanie. Jednocześnie jednak powinno ono prowadzić do weryfikacji przyjętej hipotezy w kontekście wszystkich wymienionych aspektów. Tymczasem Autorka w swoich rozważaniach ogranicza się jedynie do płaszczyzny normatywnej, a w jej ramach zwłaszcza do prawa

konstytucyjnego (s. 308-316), pozostawiając poza ich zakresem wzmiankowany kontekst pozanormatywny, co budzi wprawdzie pewien niedosyt, choć jednocześnie Recenzentka dostrzega trudność, związaną pełną weryfikacją hipotezy, wynikającą chociażby z konieczności zastosowania nietypowych dla prawoznawstwa metod badawczych, stosowanych m.in. w naukach politycznych i w socjologii.

Niezależnie jednak od wyszczególnionych uchybień warsztatowych, które nieco obniżają wartość pracy jako dzieła naukowego, jej lektura prowadzi do wniosku, że wyznaczony cel badawczy udało się Autorce zrealizować.

3. Założenia metodologiczne i charakter rozprawy

Lektura rozprawy nie pozostawia wątpliwości, że dla osiągnięcia przyjętego celu badań Autorka w przeważającej części rozprawy posłużyła się jedną metodą badawczą – rozumianą jako sposób poznania naukowego zmierzający do osiągnięcia celu, tj. wyjaśnienia badanej rzeczywistości – tzn. formalno-dogmatyczną analizą norm prawnych. Istotą tej metody jest analiza i wykładnia przepisów prawa, z uwzględnieniem poglądów wyrażonych w orzecznictwie i doktrynie, w ujęciu statycznym, przy czym w recenzowanej pracy obejmuje ona zwłaszcza materiał normatywny z zakresu prawa międzynarodowego oraz polskie i irlandzkie rozwiązania prawne, regulujące prawną ochronę życia ludzkiego oraz prawo do aborcji. Wybór formalno-dogmatycznej metody badawczej należy uznać za trafny, a Autorka stosuje ją poprawnie. Wpisuje się on w dominujący w prawoznawstwie (zwłaszcza w dogmatyce prawa) paradygmat metodologiczny i determinuje charakter rozprawy.

W nawiązaniu do wywodów Autorki, dotyczących zastosowanych w rozprawie metod badawczych (s. 18-19), konieczne jest jednak zwrócenie uwagi na to, że podejście badawcze, w którym analiza rozwiązań normatywnych dokonywana jest przez pryzmat wartości (aksjologii), nie stanowi odrębnej od formalno-dogmatycznej metody badawczej. Analogiczne zastrzeżenie poczynić należy także do wzmiankowanej przez Autorkę analizy filozoficzno-etycznej, której wykorzystanie zostało w pracy odniesione wyłącznie do rozwiązań prawnych, bez szerszego uwzględnienia do płaszczyzny społecznej, ekonomicznej czy socjologicznej.

Drugim z wymienionych przez Autorkę sposobów naukowego poznania jest metoda historycznoprawna. Jedynie ogólnie zasygnalizować wypada, że metoda ta pozwala badać prawo w ujęciu dynamicznym, tj. w kontekście jego chronologii, z uwzględnieniem takich czynników, jak kultura, tradycja i aspekty społeczne. Stosowanie tej metody nie polega więc na chronologicznym opisywaniu następujących kolejno zmian legislacyjnych ani też ewolucji odnośnego orzecznictwa. Tymczasem niestety Autorka najpierw wskazuje (s. 19), że uwzględnienie kontekstu historycznego miało na celu pokazanie ewolucji regulacji prawnych oraz stanowiska organów międzynarodowych, odnoszących się do analizowanej kwestii, w tym *ratio legis* ich twórców, a także wyszczególnienie stosownych zmian legislacyjnych, jakie wystąpiły w krajowych ustawodawstwach Polski i Irlandii oraz ewolucji odnośnej linii orzeczniczej, a następnie konsekwentnie i ogromną drobiazgowością te zagadnienia przedstawia (por. rozdziały II-V). Jednak i w tym względzie przyjęte przez Autorkę podejście badawcze zawiera się w ramach metody formalno-dogmatycznej.

Wśród wykorzystanych metod badawczych Autorka wymienia także metodę komparatystyczną, wskazując, że została zastosowana w dwojakim względzie (s. 19). Po pierwsze, aby zidentyfikować podobieństwa i różnice w odnośnych regulacjach prawnych Polski i Irlandii; po drugie, w celu wykazania elementów podobnych i różnicujących w stanowiskach dotyczących ochrony życia dziecka poczętego, przyjmowanych na gruncie poszczególnych systemów międzynarodowej ochrony praw człowieka (ONZ, Rada Europy, UE oraz orzecznictwo w ramach tych systemów).

Odnosząc się do wskazanej metody badawczej, należy w pełni zgodzić się z Autorką, że metoda komparatystyczna polega na badaniu relacji między odrębnymi systemami prawnymi w ujęciu dynamicznym i służy wartościującej weryfikacji tożsamości, różnic i podobieństw porównywanych dwóch lub więcej systemów prawnych lub ich elementów składowych. Przenosząc to jednak na grunt recenzowanej pracy można zauważyć, po pierwsze, że wprawdzie rozdział V rozprawy zawiera zasadniczo obszerne omówienie odnośnego ustawodawstwa i orzecznictwa Polski i Irlandii, lecz rozważania zostały przeprowadzone odrębnie dla każdego z tych porządków prawnych, a, co więcej, ich wynik nie został w żadnym elemencie poddany analizie prawnoporównawczej, toteż nie sformułowano w tym zakresie żadnych wniosków, mających znaczenie dla *meritum* rozprawy, w tym zwłaszcza pominięto rozważenie zasadności transpozycji niektórych

rozwiązań irlandzkich na grunt polskiego porządku prawnego, choć mogłoby to być wartościowe chociażby dla dyskusji o optymalnym katalogu wskazań uzasadniających dopuszczalność aborcji. Po drugie, analogiczny mankament dotyczy także identyfikacji podobieństw i różnic we współistniejących reżimach ochrony praw człowieka na poziomie międzynarodowym. Ich opracowaniu Autorka poświęca wprawdzie znaczną część pracy (tj. rozdziały II-IV; łącznie ok. 240 stron); omówienie poszczególnych systemów następuje jednak rozłącznie, co pokazuje także struktura pracy, oraz z pominięciem analizy porównawczej. Wszystko to prowadzi do konkluzji, że, mimo obszernej i drobiazgowej prezentacji normatywnego i orzeczniczego dorobku wymienionych podmiotów prawa międzynarodowego i międzynarodowych organów sądowych, a także adekwatnego prawodawstwa i orzecznictwa w Polsce i w Irlandii, praca nie ma charakteru prawnoporównawczego.

Podsumowując, mimo wskazanych zastrzeżeń, priorytetowe stosowanie formalno-dogmatycznej metody badawczej uznać należy za w pełni zasadne z uwagi na charakter przedmiotu podjętych badań, a także adekwatne do ich celu, choć trzeba podkreślić, że prawidłowe wykorzystanie metody komparatystycznej mogłoby istotnie podnieść wartość naukową rozprawy.

4. Systematyka rozprawy oraz uwagi ogólne i szczegółowe w przedmiocie *meritum* rozprawy

Część merytoryczna rozprawy obejmuje wprowadzenie, pięć rozdziałów zawierających rozważania o normatywnym, dogmatycznym i orzeczniczym wymiarze prawnej ochrony życia dziecka poczętego, a także wyodrębnione podsumowanie. Zawartość poszczególnych rozdziałów i ich sekwencja odpowiadają zasadniczo wskazanym przez Autorkę szczegółowym problemom badawczym.

We Wprowadzeniu Autorka przekonująco uzasadniła wybór tematu rozprawy, szczegółowo zaprezentowała główne i szczegółowe problemy badawcze oraz postawione hipotezy badawcze, a nadto omówiła wykorzystane metody badawcze i strukturę pracy. Przedstawiając argumenty przemawiające za podjęciem badań nad przedmiotową problematyką, Autorka podkreśliła wielowymiarowe znaczenie badań nad zakresem prawnej ochrony życia i zdrowia dziecka nienarodzonego (s. 10, 13). Problem ochrony

zdrowia dziecka poczętego nie został jednak poddany analizie w toku dalszego wywodu, gdyż Autorka zogniskowała swoje rozważania wyłącznie wokół prawnej ochrony życia. Niejasne jest zatem, czy zasygnalizowanie szerszego spektrum możliwych badań jest celowym zabiegiem ze strony Autorki, czy wynika jedynie z przeoczenia.

Nadto Autorka jednoznacznie zastrzegła (s. 13), że ze względu na wielość stanowisk (i leżących u ich podstaw przekonań) co do zakresu ochrony życia i zdrowia dziecka poczętego, zdecydowała się przyjąć „podejście neutralne badawczo [...] bez jednoznacznego opowiadania się za konkretnym rozwiązaniem". Stąd jako zaskakujące jawi się określenie jednej przesłanek dopuszczalności przerywania ciąży, wysłowionej w art. 4a ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (który utracił moc z dniem 27 stycznia 2021 r. na podstawie ww. wyroku Trybunału Konstytucyjnego), tj. „badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu" – jako „tzw. przesłanki eugenicznej" (s. 14, 61 – tu także jako „wskazania eugeniczne"). Wyrażenie to z pewnością nie jest neutralne badawczo, co więcej, może implikować negatywne historyczne konotacje, a nadto, nacechowane pejoratywnie, bywa kojarzone z zapatrywaniami jednej tylko strony sporu o zakres dopuszczalności aborcji w Polsce. Co ciekawe, Autorka w innych miejscach w pracy posługuje się indyferentnym określeniem „przesłanka embriopatologiczna" (np. s. 307).

Dodatkowo Autorka, dostrzegając wprawdzie znaczenie wpływu międzynarodowych standardów na krajowe ustawodawstwo w Polsce i w Irlandii (s. 26-27), pomija jednak kluczową w tym względzie, choć jednocześnie skomplikowaną, kwestię miejsca prawa międzynarodowego w hierarchii powszechnie obowiązujących aktów normatywnych w porządkach prawnych obu państw, wywodzoną, przynajmniej w polskim systemie prawnym, z norm konstytucyjnych (por. zwłaszcza Rozdział III Konstytucji RP), a także zagadnienie mocy wiążącej orzeczeń międzynarodowych organów sądowych (m.in. ETPCz i Trybunału Sprawiedliwości UE). Pogłębiona analiza tych zagadnień wydaje się jednak nieodzowna do uzyskania rozwiązania problemu badawczego, dotyczącego granic autonomii ustawodawcy krajowego w kształtowaniu regulacji krajowych w ramach wyznaczonych przez międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka.

Rozdział I rozprawy ma charakter wprowadzający do przedmiotowej problematyki i, poza kwestiami terminologicznymi, zawiera rozważania nad statusem płodu ludzkiego z perspektywy ontologicznej, filozoficzno-etycznej i biologicznej, a następnie z perspektywy prawnej, tj. na gruncie prawa polskiego. Rozdział wieńczy zasadniczo zwięzłe przedstawienie trzech zasadniczych modeli prawnej ochrony życia dziecka poczętego, przyjętych we współczesnych systemach prawnych, tj. modelu zakazującego całkowicie aborcji, modelu wskazań (przyzwoleń) na przerwanie ciąży w określonych okolicznościach (np. ze względu na wskazania medyczne) oraz modelu terminowego (tzw. aborcja „na żądanie").

Przedmiotem badań, podjętych w kolejnych rozdziałach (II, III i IV), jest międzynarodowy system ochrony życia dziecka poczętego, toteż zawierają one analizę zakresu tej ochrony na gruncie kolejno: traktatów międzynarodowych wyznaczających standardy ochrony praw człowieka ONZ, w tym m.in. Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, Konwencji o Prawach Dziecka, Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, a także odnośnych stanowisk i oświadczeń organów traktatowych ONZ (Komitetów); Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności i orzecznictwa ETPCz oraz Konwencji o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej wobec zastosowań biologii i medycyny oraz jej protokołów dodatkowych; prawodawstwa Unii Europejskiej, w tym m.in Dyrektyw (98/44/WE i 2004/23/WE) i Rozporządzenia (2021/522) Parlamentu Europejskiego i Rady UE, Karty Praw Podstawowych UE i orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości UE, a także rezolucji Parlamentu Europejskiego w kwestii aborcji. Rozdziały te mają zasadniczo charakter deskryptywny i porządkują aktualny stan normatywny i orzeczniczy. Autorka nie dokonuje analizy krytycznej omawianych źródeł, a także ich porównania, nie formułuje również wniosków, ocen czy postulatów. Można odnieść wrażenie, że Autorka postrzega międzynarodowy standard ochrony życia dziecka poczętego, wyznaczony aktualnymi międzynarodowymi regulacjami i orzecznictwem, za optymalny i niewymagający zmian. Jest to jednak kwestia, której warto poświęcić odrębne badania w przyszłości.

Z kolei w rozdziale V omówiono odnośne rozwiązania prawne Polski i Irlandii, przedstawiwszy uprzednio ich ewolucję, przy czym zamierzeniem Autorki było pokazanie, że realiach obowiązywania tych samych standardów międzynarodowej ochrony praw człowieka mogą funkcjonować radykalnie odmienne modele normatywne oraz odmienna praktyka orzecznicza, wywierająca zresztą w obu państwach istotny wpływ na kształtowanie się krajowych standardów ochrony życia ludzkiego w prenatalnej fazie rozwoju. Nadto w drugiej części tego rozdziału przeprowadzono analizę prawa polskiego, którą wieńczą postulaty *de lege ferenda*, dotyczące zwłaszcza kwestii proceduralnych legalnego przerywania ciąży. Celem ich realizacji jest dostosowanie polskich regulacji prawnych do standardu wyznaczonego przez EKPCz.

Lektura rozdziału V wywołuje pytanie o kryteria wyboru analizowanych ustawodawstw krajowych, tj. polskiego i irlandzkiego. W tym względzie Autorka wskazuje wprawdzie, po pierwsze, że w obu systemach prawnych w ostatnim czasie wprowadzono istotne, aczkolwiek kierunkowo odmienne, zmiany w zakresie ochrony życia dziecka poczętego, przy czym Polska posiada obecnie jedno z najbardziej restrykcyjnych praw, określających warunki legalnego przerywania ciąży, podczas gdy Irlandia doświadczyła dynamicznej ewolucji od zasadniczego zakazu aborcji, aż do referendum w 2018 roku, w konsekwencji którego dalece zliberalizowano przepisy, przyjmując model aborcji na żądanie. Drugim argumentem Autorki jest szczególne znaczenie obu porządków prawnych w orzecznictwie ETPCz, determinowane charakterem skarg wniesionych przeciwko tym państwom (s. 306), przy czym postrzega ona oba systemy prawne jako modelowe. Argumentacja dotycząca owego szczególnego znaczenia nie wydaje się jednak przekonująca. Niejasne jest nadto, w czym przejawia się wskazana modelowość i co o niej przesądza.

W wieńczącym rozprawę podsumowaniu Autorka w rzetelny i syntetyczny sposób zrekapitulowała wyniki przeprowadzonych badań nad prawną ochroną życia dziecka poczętego w świetle międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka, wyinterpretowanych z zebranych źródeł oraz sformułowała wnioski i postulaty *de lege ferenda*. Trafnie zidentyfikowała przy tym fundamentalny problem braku obowiązujących regulacji prawnomiędzynarodowych, które bezpośrednio odnosiłyby się do ochrony życia ludzkiego w prenatalnym okresie rozwoju i wynikające z niego trudności w definitywnym i spójnym określeniu zakresu prawa do życia, a tym samym w

ustaleniu tego, czy życie dziecka poczętego jest chronione na równi z życiem człowieka narodzonego, a także tego, jakie kryterium należy uznać precyzujące moment determinujący początek życia ludzkiego. Brak międzynarodowego czy nawet europejskiego konsensusu w tym względzie, różnoznaczny z pozostawieniem szerokiego zakresu autonomii krajowemu ustawodawstwu państw implementujących odnośne międzynarodowe standardy, powoduje, że jednoznaczne rozstrzygnięcie na płaszczyźnie prawnomiędzynarodowej tych kluczowych dla ochrony życia ludzkiego kwestii nie jest *de lege lata* możliwe. W oczywisty sposób wpływa to na kształtowanie się normatywnych warunków dopuszczalności przerywania ciąży w krajowych systemach prawnych, dopuszczając ich – niekiedy skrajne – zróżnicowanie, a także, w szerszej perspektywie, powodując istotne rozbieżności w ustalaniu znaczenia i rangi praw kobiet w przypadku ich kolizji z prawem do ochrony życia dziecka poczętego, a w konsekwencji brak możliwości przyjęcia jednolitego modelu regulacji prawa do aborcji, czego przykładem, co wykazała Autorka, mogą być kontrastujące ze sobą rozwiązania prawne przyjęte w Polsce i w Irlandii.

Powyższe ustalenia uprawniają do stwierdzenia, że, mimo wskazanych uwag, rozprawa ma logiczną, spójną i przejrzystą systematykę, a stopień szczegółowości analizy poszczególnych zagadnień pozwala na osiągnięcie założonego celu badań. Na pozytywną ocenę zasługuje także to, że poszczególne rozdziały zawierają własne, wyodrębnione wprowadzenia („Uwagi wstępne"); mankamentem jest natomiast brak wyodrębnionych podsumowań każdego z rozdziałów, co ułatwiłoby uchwycenie wniosków, mających kluczowe znaczenie dla *meritum* rozprawy. Mimo to można stwierdzić, że rozprawa nie zawiera poważnych uchybień konstrukcyjnych. Praca jest spójna, logiczna i syntetyczna, a jej struktura przejrzysta i czytelna, co bezpośrednio przekłada się na komunikatywność wywodu i klarowność przedstawionych badań.

5. Strona formalna rozprawy

Poza częściami merytorycznymi, wymienionymi w punkcie czwartym, rozprawa zawiera spis treści, wykaz skrótów oraz bibliografię, która, obok pozycji piśmienniczych w imponującej liczbie 340, obejmuje także krajowe, międzynarodowe i zagraniczne akty prawne oraz orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka,

Międzyamerykańskiej Komisji Praw Człowieka, Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (określonego błędnie jako Europejski Trybunał Sprawiedliwości), polskich sądów i Trybunału Konstytucyjnego, sądów państw obcych, a także opinii organów traktatowych ONZ oraz innych dokumentów źródłowych (m.in. komentarzy, rekomendacji, uwag i raportów), jak również źródła internetowe.

Zakres wykorzystanej literatury polsko- i obcojęzycznej (w tym zwłaszcza w języku angielskim), obejmujący w szczególności prawo międzynarodowe, w tym prawo unijne, a także zagadnienia polskich i irlandzkich rozwiązań prawnych, odniesione głównie do problematyki ochrony życia poczętego, jest obszerny i zróżnicowany, stosownie do zakresu analizowanej materii, a lektura pracy dowodzi, że Autorka porusza się w zebranym materiale źródłowym z pełną swobodą.

Tekst rozprawy został sformułowany na ogół rzetelnie, a jego korekta jest staranna i dopracowana z perspektywy edytorskiej i typograficznej. Występują bardzo nieliczne błędy stylistyczne, w pisowni, interpunkcyjne czy edytorskie (np. na s. 3, 10, 59, 168).

Oceniając stronę formalną rozprawy, Recenzentka postrzega za swoją powinność poczynienie dodatkowego zastrzeżenia: na s. 22-23 rozprawy Autorka podaje, iż „rozprawa doktorska stanowi kontynuację rozważań naukowych zaprezentowanych w opublikowanej przed wszczęciem przewodu doktorskiego monografii pt. »Prawna ochrona życia dziecka poczętego w świetle międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka«. [...] Dodatkowo w rozprawie doktorskiej wykorzystano wyniki nadań opublikowane w artykule naukowym pt. »Prawna ochrona życia dziecka poczętego w Irlandii – od konstytucyjnej ochrony życia *nasciturusa* do aborcji na żądanie«". Recenzentka nie kwestionuje wprawdzie formalnej dopuszczalności publikowania opracowań naukowych, podejmujących, nawet cząstkowo, problematykę tożsamą z przedmiotem badań realizowanych w pracy doktorskiej, jeszcze przed wszczęciem przewodu doktorskiego, jednak za nietypową uznaje sytuację, w której obie wskazane przez Autorkę pozycje publikacyjnie Jej autorstwa nie zostały opatrzone opisem bibliograficznym, ani wykazane w bibliografii rozprawy; nie występują też w przypisach. Tymczasem są to publikacje, które ukazały się drukiem zaledwie w zeszłym roku, przy czym tytuł wymienionej publikacji książkowej, wydanej – wedle ogólnodostępnych internetowych baz danych – w 2025 roku przez Wydawnictwo Bonus Liber w Rzeszowie (w serii: Monografie / WSPiA Rzeszowska Szkoła Wyższa, nr 55), jest tożsamy z tytułem

niniejszej dysertacji, choć trzeba podkreślić, że Autorka jednoznacznie akcentuje kontynuację i rozszerzenie badań przeprowadzonych na potrzeby rozprawy doktorskiej o szereg szczegółowo wymienionych zagadnień (s. 22-23); natomiast wzmiankowany artykuł naukowy, opublikowany w „Toruńskich Studiach Polsko-Włoskich" (2025, nr 21, s. 145-168), stanowi, wedle samej Autorki (s. 23), „rezultat badań przeprowadzonych na potrzeby niniejszej dysertacji".

Wobec powyższego Recenzentka życzliwie sugeruje Autorce niepomijanie własnego dorobku naukowego w publikowanych w przyszłości pracach, stanowiących kontynuację i pogłębienie dotychczasowych badań naukowych.

6. Konkluzja recenzji

Przedstawione powyżej uwagi, częściowo o charakterze polemicznym, w żaden sposób nie umniejszają pozytywnej oceny rozprawy, która mimo wskazanych mankamentów, jest interesująca i wielowątkowa. Nie budzi wątpliwości, że problem badawczy, wskazany ogólnie w tytule rozprawy, należy do skomplikowanych i wymagających rzetelnego zaangażowania badawczego. Na uznanie zasługuje więc to, że Autorka podjęła się zadania ambitnego, wymagającego pogłębionej wiedzy interdyscyplinarnej w ramach subdyscyplin prawniczych, a także umiejętności prowadzenia badań naukowych nad prawem obcym, i powodzeniem się z niego wywiązała.

Recenzowana rozprawa stwarza jednoznaczną podstawę do przyjęcia, że Autorka wykazała ogólną wiedzą teoretyczną, w szczególności z zakresu prawa międzynarodowego, w tym prawa unijnego, którą potrafiła wykorzystać do twórczego identyfikowania, formułowania i innowacyjnego rozwiązania złożonych problemów badawczych, a także z łatwością sformułowała własne poglądy i oceny. Tym samym można beż żadnych wątpliwości stwierdzić, że Autorka posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Recenzentka wyraża przekonanie, że oceniana rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie istotnego i aktualnego – tak dla dogmatyki, jak i praktyki orzeczniczej – problemu badawczego. Zawiera oryginalną i rzetelną analizę badanego zjawiska o niekwestionowanej doniosłości, które w polskim piśmiennictwie dotąd nie zostało poddane pogłębionym badaniom naukowym w zakresie wybranym przez Autorkę.

Recenzowana praca spełnia więc wymagania określone w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 187 ze zm.), co pozwala na jej jednoznacznie pozytywną ocenę. Tym samym wnoszę o podjęcie dalszych czynności w przewodzie doktorskim.